

Dějiny v muzeu – muzeum v dějinách

Vlastivědné muzeum Slaný

Učitelský list metodický

Milan Hes

Úvod

Předkládáme sérii žákovských pracovních listů, které mohou prohloubit výuku dějepisu, výchovy k občanství, společenských věd, zeměpisu či vlastivědy. Aby jejich využívání bylo smysluplné, pojďme si úvodem zmínit několik klíčových otázek:

- 1) Proč se věnovat regionálním dějinám?
- 2) Co je školní historický pramen?
- 3) Jaká jsou specifika dějepisné výuky v muzeu?
- 4) Jaké doporučené postupy lze uplatnit při analýze hmotného pramene?

Zvládnutí těchto otázek je podle mého soudu dobrou přípravou pro smysluplnou výuku, jež přímo souvisí s muzejním prostředím.

Region

Regionální historie je součástí prostorového členění historické vědy. Muzeum ve Slaném je svým zaměřením muzeem vlastivědným. Není tedy od věci připomenout skutečnost, že regionální vlastivědu lze chápat jako jistou syntézu přírodovědného a společenskovědního přístupu k sledovanému místu.

Regionální historie by měla klást důraz na studium regionální literatury a pramenů. To však neznamená, že by měla ze zřetele ztrácet kontext „velkých“ dějin. Regionální dějiny umožňují smysluplným způsobem prohlubovat historické myšlení. Na regionálních pramenech si lze úspěšně nacvičit metodu historické práce. Studenti například mnohem snáze prohloubí vlastní historické poznání na prostorově blízké tematice. Regionální historie by se měla těsně opírat o fungování regionálních historicko-kulturních institucí. Zejména se jedná o muzea.

Muzeum

Muzeum je v podstatě instituce, která sbírá, třídí, zpracovává, zkoumá a vystavuje historické předměty. Existuje hned několik typů muzeí (historické, umělecké, přírodovědné, technické, vlastivědné, národopisné atd.) Muzea se prezentují stálými expozicemi a podle svých možností zpřístupňují různé tematické výstavy.

Didaktičky dějepisu Denisa Labischová a Blažena Gracová doporučují před návštěvou muzea následující didaktickou přípravu:

- a) organizační naplánování
- b) osobní učitelovo setkání s expozicí
- c) příprava na exkurzi ve třídě
- d) promyšlení a příprava metod práce v průběhu vlastní exkurze¹

Žákovské pracovní listy, jež Vlastivědné muzeum ve Slaném dává veřejnosti k dispozici, mohou významně pomoci s:

- a) představením fungování muzea
- b) historií instituce i místa
- c) motivací před realizací exkurze v muzeu
- d) uplatněním aktivních metod výuky v průběhu exkurze
- e) provázaností výuky velkých a regionálních dějin
- f) inspirací k další samostatné, skupinové či projektové práci žáků

Výuka v muzejním prostředí se zásadním způsobem opírá o zvládnutí práce se školním historickým pramenem.

Školní historický pramen

Školní historický pramen může být chápán jako jistá „stopa“ minulého, kterou můžeme v edukačním prostředí cíleně sledovat, objevovat, vracet se k ní či ji obrazně řečeno následovat. Vycházíme z přesvědčení, že pozorné následování těchto „stop“ přivádí žáka na cestu k historickému myšlení, k historickému vědomí. Domníváme se, že právě cílené zacházení se školním historickým pramenem významnou měrou přispívá k celkově aktivnímu pojetí výuky.

---

¹ Více: D. Labischová, B. Gracová, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009, s. 172.

Zacházení se školním historickým pramenem je vlastně přímo odvozeno od principů práce s historickým dokumentem. „Katalogy otázek profesionálních historiků, které kladou jednotlivým písemným pramenům z minulosti, se musí stát východiskem vzniku základních souborů otázek pro žáky a učitele při výuce dějepisu,“²výstižně konstatuje Viliam Kratochvíl.

Tento přední slovenský didaktik také předkládá modelové otázky, které by mohly žákům výrazně pomoci při „pátrání“ po „neznámých okolnostech“ konkrétního pramene. Ačkoli se v této souvislosti jedná především o rozbor písemného školního historického pramene, domníváme se, že se tato „sada“ pracovních otázek může stát smysluplným východiskem rovněž pro zacházení s pramenem obrazovým, audiovizuálním apod.

V pěti základních otázkách, které Viliam Kratochvíl zmiňuje pro práci s písemným školním historickým pramenem, by mohlo jít především o postižení následujících kategorií:

„1. Kdo je autorem pramene?

2. Kdy byl napsaný?

3. Co je obsahem pramene?

4. Komu byl pramen určený?

5. Jaký byl záměr autora pramene?“³

Tyto dotazy jsou skutečně navrženy tak, aby naplňovaly jakési minimum, které je vhodné především pro žáky základních škol či odpovídajících ročníků víceletých gymnázií.

Pro potřeby středoškoláků Viliam Kratochvíl nabízí „katalog“ poněkud obsáhlejší podoby:

„1. Kdo je autorem pramene?

2. Kdy byl pramen napsaný?

3. Informuje nás autor pramene jako očitý svědek, anebo má informace z druhé ruky? (Je to primární, anebo sekundární pramen?)

4. O jaký typ pramene jde? (Je to například dopis, smlouva, protokol... apod.?)

5. Které historické pojmy můžeme z pramene získat?

6. Která slova, jména nebo pojmy v prameni neznáme?

7. O čem pramen vypovídá?

8. Sleduje autor nějaký záměr?

---

² V. KRATOCHVÍL – H. MLYNARČÍKOVÁ: *Maturita po novom. Dejepis. Externá časť / interná časť. Testy.* Bratislava 2007, s. 99.

³ Tamtéž.

9. V kterých částech pramene uvádí autor fakta?

10. V kterých částech pramene autor hodnotí? Je možné vůbec rozpoznat autorovo hodnocení?

11. Je autor pramene nestranný, snaží se být objektivní?

12. Je naopak zaujatý, strání někomu?

13. Do jaké míry je text pramene věrohodný?⁴

Samozřejmě, že tento navržený soubor dotazů nemusí být v žádném případě konečný a může se dále rozšiřovat. V této souvislosti také Viliam Kratochvíl odkazuje na Roberta Stradlinga, který v publikaci *„Jak učit evropské dějiny 20. století“*⁵ uvádí při práci s písemným školním historickým pramenem také další otázky. Jedná se o zjišťování následujících problémů:

„14. Jsou fakta v tomto pramenu podporována fakty, která již znáte z jiných pramenů, včetně učebnice?

15. Potvrzuje tento pramen interpretace události v jiných pramenech, nebo je vyvrací?

16. Jsou zde nějaké mezery v důkazech, jako chybějící jména, data nebo další fakta, která by vám pomohla odpovědět...?“⁶

Modelové přístupy k rozboru písemného školního historického pramene jsou velmi důležitým (základním) východiskem také pro práci s dalšími typy historických textů (mapa, fotografie, karikatura, svědectví pamětníka, film, komiks a samozřejmě i hmotný pramen.

Hmotný pramen ve výuce

V případě hmotných pramenů jde o širokou škálu historických předmětů, jež jsou zejména důležitými informačními zdroji o dějinách každodennosti. Hmotné prameny mohou být spojeny s textem či obrazovým materiálem. Hmotný pramen někdy přináší (pozn.: zejména při studiu prehistorie lidstva) více otázek než odpovědí. Hmotné prameny lze rozdělit na mobilní objekty (v zásadě přemístitelné předměty) a imobilní objekty (stavební památky, velké objekty, které lze přemístit jen obtížně).

---

⁴ Tamtéž.

⁵ R. STRADLING: *Jak učit evropské dějiny 20. století*. Praha 2003.

⁶ Tamtéž, s. 159.

Hmotné prameny pro svou názornost zařazujeme do výuky často. Mají schopnost fascinovat, povzbuzovat k otázkám i dalšími pátrání. Bohužel jsou však ve výuce mnohdy opomíjené či využívány jako pouhá ilustrace představovaného tématu. Didaktičky Labischová a Gracová poukazují na to, že hmotné prameny posilují historické učení zejména z těchto důvodů:

- a) haptika – dotek se stává novou kvalitou historického poznání
- b) estetika – hmotný pramen je vnímán s určitými estetickými pocity
- c) autenticita – hmotný pramen je přímým „svědkem“ studované doby či tématu
- d) emocionalita – dějiny přestávají být abstraktním seznámením; hmotný pramen vzbuzuje pocity a odporuje další poznání⁷

Závěr

Vztah k minulosti přirozeně sám od sebe fungovat nemusí. Není to zázračné perpetuum mobile, které by odůvodňovalo automaticky samo sebe a vábilo svou silou většinu společnosti k upřímnému setrvání na místě paměti. Pokud má cesta k místům paměti zůstat skutečně „vyšlapaná“ lidmi, pokud se má jednat o chodník, který nezaroste trávou, nebo není každých dvacet let přelit asfaltem narychlo státem objednanými a placenými zřízeními, pak by takovéto putování k místům paměti mělo přirozeně brát potřebnou sílu z rodin, ze školního prostředí i ze samotné didaktiky dějepisu, která si je dlouhodobě vědoma toho, že nemůže setrvat v budovách škol, ale musí se rovněž rozvíjet v prostředí mimoškolním. Ostatně jen málo míst paměti je přímo svázáno s „klasickou“ formou vzdělávání. Muzea se mohou opět stát výraznými místy paměti. Záleží jen na tom, jak si s nimi vzdělávací prostředí poradí.

---

⁷ Více: D. Labischová, B. Gracová, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009, s. 92.